
Teoretično, raziskovalno in pedagoško delo Slavka Kremenška je tesno povezano z razvojem slovenske etnologije v zadnjem poltretjem desetletju. V tem času se je etnologija na Slovenskem lotila novih teoretičnih vprašanj in raziskovalnih nalog, vrstile so se etnološke in interdisciplinarne razprave, uresničevali so se skupni projekti, izpopolnil se je program študija etnologije na ljubljanski univerzi, odprle so se nove možnosti zaposlovanja etnologov. Mnogo tega je nastalo prav na njegovo pobudo. Zato si je kar težko zamisliti še ne tako odmaknjen čas pred izidom del, ki so zaznamovala to posebno obdobje slovenske etnologije. Članek o industrializaciji, urbanizaciji in etnološkem vidiku (Slovenski etnograf XVIII—XIX, 1965—66), knjiga Ljubljansko naselje Zelena jama kot etnološki problem (1970) in učbenik Obča etnologija (1978) so bili že ob izidu novosti, vendar pa lahko še danes vidimo njihov pravi strokovni pomen.

Slavko Kremenšek je razširil torišče etnološkega preučevanja in utemeljil potrebo po vključevanju nekmečkih naselij med etnološke raziskovalne naloge. V spisu o etnološkem preučevanju industrijskih naselij in mest je ob koncu pregleda, v katerem je zajel ameriško kulturno antropologijo, angleško socialno antropologijo in evropske nacionalne etnologije, zapisal: »Za delom nacionalnih etnologij smo v tem pogledu v zaostanku za kaki dve desetletji. Upajmo, da se ne bo zaostajanje še povečalo.« (str. 153). Da bi se to ne zgodilo, je slovenski etnologiji ponudil metodologijo in zgled. S prvo etnološko monografijo ljubljanskega naselja je utemeljil novo raziskovalno usmeritev, ki jo je organizacijsko osredotočil na Oddelku za etnologijo. Takrat se je izkazalo, kako pomembno vlogo lahko v razvoju stroke odigra oddelek na univerzi, če le znajo profesorji motivirati študente. Slavko Kremenšek jih je vključil v raziskovalne projekte in tako vse bolj uveljavljal mestno etnologijo kot najbolj izviren dosežek etnološkega oddelka na ljubljanski Filozofski fakulteti. V metodološkem smislu se je ta smer navezovala na po-

globljen in kritičen študij ožjih metodoloških konceptov v preteklosti, pa tudi na predhodnike in sodobnike v slovenski etnologiji, ki so o potrebi po širjenju etnološkega predmeta že razmišljali in pisali. Razvoju na oddelku so seveda pripomogli tudi teoretični pogledi Vilka Novaka o nalogah mestne etnologije.

Nekateri kritiki so tej usmeritvi očitali, da se razvija na račun klasičnih, bolj perečih in zanimivih etnoloških nalog, ki so nujnejše. V pozabo tone dragoceno izročilo, mestna in delavska kultura pa je dolgočasna in povsod enaka. Drugi so v poudarku na sodobnosti videli zanikanje zgodovinskoosti, v preučevanju nekmečkih naselij so videli omalovaževanje slovenske kmečke tradicije. Vendar pa je odpor minil, saj je nova usmeritev pokazala svojo upravičenost. Danes je mnogo bolj kot v času prvih Kremenških razprav jasno, da načina življenja na Slovenskem ni mogoče razumeti mimo razumevanja načina življenja v nekmečkih naseljih. Etnološke tematike ni mogoče omejiti. »Med mestom in njegovim podeželskim zaledjem je bržčas vedno obstajal populacijski most, s katerim je treba računati, pri preučevanju ljudskokulturnih osnov gotovo.« (Vaščani v obmestju, Slovenski etnograf XX, 1967, str. 72.) Mestna etnologija ima danes neizpodbiten prostor v slovenski etnologiji.

Obča etnologija je izšla kot učbenik, namenjen prvenstveno študentom, ki naj bi v njej našli teoretični okvir študija posameznih regionalnih etnologij, evropske in neevropske etnologije. Pomen knjige pa je daleč presegel pomen učbenika, saj pred tem sploh nismo imeli celovite teoretične koncepcije obče etnologije. Obča etnologija je bila zahteven predmet. Študentje so s študijem izvirnih besedil po tem učbeniku spoznavali razvoj etnologije od antike do sodobnih metodoloških smeri v ameriški, angleški in francoski antropologiji. Kremenšek je o vsem tem pisal z vizijo ene same kompleksne vede, ki se je pri narodih z različno zgodovino različno razvijala in imenovala; študentje, ki so poslušali njegova predavanja iz izvenevropske in obče etnologije in obiskovali njegov seminar iz narodne etnologije, so morali razumeti celoto; delo domačih zbiralcev, ljubiteljev in znanstvenikov, ki so ohranjali izročilo in popisovali način življenja, kot tudi delo znanstvenikov kolonialnih narodov, ki so preučevali domorodce in zbirali primerjalno gradivo o zakonitostih splošnega kulturnega razvoja. Vendar pa je bilo na Oddelku za etnologijo vedno najpomembnejše lastno raziskovalno delo, tako da so morali študenti pri terenskem delu, pri obdelavi gradiva in njegovi interpretaciji samostojno spoznati in preveriti razpoložljive metodologije.

Obča etnologija, prvi pregled razvoja etnologije in današnjih teoretičnih vodil, s sistematizacijo kulturnega razvoja in celovitim pregledom etnološke sistematike, je tudi etnologom, ki so že zdavnaj končali študij, izredno koristen pripomoček, če ga le vzamejo v roke. Celovit koncept stroke, kakršnega je Slavko Kremenšek gradil s svojim delom na področju domače regionalne in obče etnologije, se je danes uveljavil tudi v evropskih etnoloških in antropoloških raziskavah; kadar antropologi preučujejo na domačem, lastnem terenu, se tako imenovane etnološke in antropološke tematike in metodologije prepletajo in dopolnjujejo.

Od prvih del, s katerimi je tako temeljito posegel v razvoj slovenske etnologije, je Slavko Kremenšek vnašal v strokovno razpravo nove teme o razmerjih med etnologijo in drugimi strokami, o zgodovinskem razvoju slovenske etnologije, o definiciji njenega predmeta, o paralelah med slovensko in hrvaško etnologijo. Etnologi, večinoma zaposleni s čisto konkretnimi muzejskimi, spomeniškovarstvenimi in raziskovalnimi nalogami, tem vprašanjem na splošno niso posvečali pozornosti. Na teh srečanjih pa so se kresala izdelana in nasprotujoča si mnenja. Tako je marsikdo odklanjal Kremenškovo

vztrajanje na spornih vprašanjih, češ da to povzroča nepotrebno razhajanje med etnologi. V zadnjem času, morda samo začasno, ni strokovno utemeljenih in razgibanih diskusij z udeležbo najširšega strokovnega kroga, pa zato z današnjega kota lahko toliko bolj cenimo takratno komunikacijo, spopade in medsebojno strokovno upoštevanje. Slavko Kremenšek je s poglobljenim študijem preteklega razvoja in s spremljanjem stanja v slovenski etnologiji spoznal nujnost nekaterih nalog, ki pa se jih je dalo uresničiti samo skupaj, s sodelovanjem vseh ali vsaj večine etnologov. Tak projekt je Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. Začelo se je z nekajletnim sestavljanjem in natisom vprašalnic. Posamezni avtorji ali skupine avtorjev so osnutke svojih vprašalnic predstavile vsem sodelujočim v projektu. Ti so jih pravočasno prejeli, da so lahko nato za skupne sestanke pripravili pripombe, kritike, dopolnitve. Tako je celotna takratna slovenska etnologija detajlno premislila etnološka področja in vnesla tudi popolne novosti. Pri tem so se razvijale izredno zanimive diskusije, saj so sodelovali najboljši poznavalci in specialisti, teoretiki in terenski delavci, profesorji in tudi študentje, izkušeni in začetniki. Vprašalnice so izreden pripomoček za terensko raziskovanje v najširšem pomenu besede, z literaturo, viri, metodologijo in z detajlno razporejenim predmetom v obliki vprašanj. Projekt je imel več stopenj. Vprašalnicam naj bi sledile krajevne monografije in topografske raziskave slovenskega etničnega ozemlja. Slavko Kremenšek je pobudnik in gonilna sila tega projekta, ki ga je v Uvodu v vprašalnice utemeljil tudi s sočasnimi raziskavami evropskih in ameriških etnoloških in antropoloških avtorjev in raziskovalnih središč. Izdelal je tudi delovni načrt kompleksnega preučevanja načina življenja posameznih krajev, vasi, trgov, mestnih četrti, kar »je oblika etnološkega raziskovalnega dela, ki na Slovenskem še nima ustrezne veljave. Spričo njenega metodološkega pomena je treba dovršen del strokovnih sil takoj usmeriti v tovrstno raziskovalno dejavnost.« (str. 41) Dolgoročen projekt je seveda več ali manj odvisen od nihanja interesa in volje etnologov in objektivnih možnosti, da se temu delu posvetijo. A ne glede na to, kako se bo ta projekt v prihodnosti uresničeval, je z vprašalnicami, monografijami in topografijami slovenska etnologija napravila ogromen napredek v metodologiji in poznavanju načina življenja na Slovenskem. Te raziskave je Kremenšek spodbudil na podlagi ugotovitev o našem dejanskem zaostajanju na tem področju. Vendar ima njegov zanos za to usmeritev globljo metodološko podlago. Raziskave slovenske etnološke misli so ga namreč privedle do obdobja razsvetljenstva in do Antona Tomaža Linhartarja, Balthasarja Hacqueta in Jožefa Košiča; njihovo delo je podrobno razčlenil Vilko Novak. Na podlagi študija njihovih spisov je Kremenšek uveljavil novo predstavo o izviri slovenske etnologije: »Etnologija je plod razsvetljenstva, ne romantike, kot bi se zdelo spričo odmevnosti, ki jo je doživljala etnološka misel v obdobju romantizma.« (Razsvetljenstvo in etnološka misel. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana 1979, str. 410.) V skladu s tako razumljeno identiteto naše stroke lahko topografsko usmerjenost v delu današnje slovenske etnologije razumemo tudi kot vrnitev k njenim izvirom.

Pred kratkim je pri Filozofski fakulteti v Ljubljani izšla že četrta knjiga Etnološki razgledi in dileme. Po osnovnem namenu so te knjižice skripta predavanj iz predmetov »Etnologija in zgodovina oziroma Preučevanje načinov življenja« na Oddelku za etnologijo. Slavko Kremenšek se je z njimi, po Občji etnologiji in po Uvodu v etnološko preučevanje Ljubljane novejšje dobe (1980), ponovno uvrstil med redke univerzitetne profesorje, ki se v prvi vrsti pedagoško in znanstveno posvečajo študentom in ki z objavami skript stalno izpopolnjujejo študijski proces. Od leta 1983, ko je izšel prvi zvezek, so izšle raz-

prave Etnologija-zgodovina-sociologija, Matija Murko in Antun Radić, O ljudstvu in ljudski kulturi (v prvem zvezku; glej poročilo Mihe Zadnikarja v *Traditiones* 17, 1988, str. 389—390), Etnološko usmerjevanje v današnji slovenski etnologiji na primeru etnološkega preučevanja Ljubljane, Etnologija in kulturna zgodovina, Način življenja 1 (v drugem zvezku), Pojem načina življenja v jugoslovanskih etnologijah, Razumevanje načina življenja v družbeni praksi (v tretjem zvezku), Način življenja v etnoloških vedah na tujem (v četrtem zvezku). Marsikaj je znano že iz prejšnjih njegovih člankov in razprav, a je tu na novo premišljeno in dopolnjeno; ponoven, poglobljen razmislek o etnologiji, o opredelitvah njenega predmeta, o metodologiji, o njeni identiteti v okviru drugih družboslovnih in zgodovinskih ved, o etnološki tematiki v publicistiki in javnem življenju. Slavko Kremenšek je v teh razpravah poglobil in utemeljil predmet etnologije. »Za etnološki strokovni zorni kot je izrednega pomena le dejstvo, da je mogoče zaobjeti z enim samim izrazom — glede na sedanjo prakso, s pojmom načina življenja — družbenozgodovinsko problematiko v njeni totalnosti, od enega njenega pola do drugega, od njene makro- do mikroravnani.« (3, str. 135)

Skripta še niso končana. »Vpogled v preučevanje načina življenja v drugih strokah na Slovenskem nam ostaja za objavo v zvezku, ki bo, tako upamo, sledil. Predavanja o preučevanju načina življenja, vsakdanjega življenja in sodobne tematike v slovenskem zgodovinskoopisju, namreč že tečejo po študijskem programu.« (Uvod, zvezek 4) V tem obsežnem in temeljitem ponovnem razmisleku (na način »rethinking anthropology«) imajo svoj prostor in pomen najrazličnejši avtorji, članki, mnenja, dogodki, od znanih do takih, ki so bili ob svojem času neopaženi; v Kremenškovi perspektivi se povezujejo v neprekinjenem, smiselnem strokovnem razvoju.

Znanstveno delo Slavka Kremenška je povzročilo temeljne premike v slovenski etnologiji in spodbudilo živahne osebne in institucionalne delovne povezave. Tako so za razvoj slovenske etnologije bistvenega pomena prav raziskovalne naloge, katerih pobudnik je, in teoretična ter metodološka vprašanja, ki jih odpira in razčlenjuje v svojih spisih. Ob rojstnem dnevu mu zato želimo uspešno nadaljevanje strokovnega dela in čestitamo z željami za vse najboljše!

Mojca Ravnik

BIBLIOGRAFIJA SLAVKA KREMENŠKA

Samostojne publikacije

- Ljubljansko naselje Zelena jama kot etnološki problem. — Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1970. — 4, 145 str.: ilustr. — (Dela / Razred za zgodovinske in družbene vede; 16)
- Slovensko študentovsko gibanje 1919—1941. — Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972. — 16, 460 str.: ilustr.
- Obče etnologija. — [1. izdaja]. — Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1973. — 276 str.
- Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja / uredil uredniški odbor: Slavko Kremenšek... [et. al.]. — Ljubljana: Raziskovalna skupnost slovenskih etnologov, 1975—1978. — 12 zv.
- Obča etnologija. — [Nespremenjen ponatis.] — Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1978. — 276 str.
- Suburban Villagers: A Case Study of the Village of Moste Near Ljubljana (Slovenia, Yugoslavia): The Transformation of a Rural Society, 1780—1931. — Amherst: University of Massachusetts, 1979. — 53 str. — (Program in Soviet and East European Studies, Occasional Papers Series; No. 2)
- Uvod v etnološko preučevanje Ljubljane novejšje dobe. — Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1980. — 87 str. — (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva; 2)